

Снежана П. Марковић
Универзитет у Крагујевцу
Факултет педагошких наука, Јагодина
Катедра за дидактичко-методичке науке

ПРИЧА ИЗ ЖИВОТА И О ЖИВОТУ ПИСЦА КАО ПОДСТИЦАЈ ЗА ЧИТАЊЕ И ТУМАЧЕЊЕ КЊИЖЕВНИХ ТЕКСТОВА У РАЗРЕДНОЈ НАСТАВИ

Апстракт: Задатак овог рада је да покаже да се креативно осмишљеним причама о животу и раду писаца ученици разредне наставе могу мотивисати за читање и тумачење књижевних текстова, а њихова читалачка интересовања развијати и ширити. Издвојени су различити извори садржаја и информација, модели и облици рада, као и наставна средства којима се остварује наведени модел мотивисања. Подаци о животу и раду писца не користе се као информације којима се тумачи садржај књижевног текста, већ као садржаји којима се буди читалачка пажња и подстичу читалачка интересовања ученика.

Кључне речи: мотивисање, писац, књижевни текст, разредна настава.

Доба савремене информационе технологије заменило је време у коме је књига доживљавана као најбољи друг, а читање као извор јединственог задовољства. У времену у коме покретне слике и звук изазивају далеко већу пажњу и интересовање него текст, мотивисање за читање књижевних текстова постало је један од најважнијих задатака наставе, а осмишљавање поступака за његову реализацију стваралачко-истраживачки изазов на који се може и мора одговорити креативно, стваралачки и истраживачки. Пред наставом српског језика и књижевности у нижим разредима основне школе као приоритетан стоји задатак да ученике оспособи за самостално читање, доживљавање, разумевање, свестрано тумачење и вредновање књижевноуметничких дела различитих жанрова, а уз то да у ученицима развије потребу за књигом и навику да се самостално служе (школском, одељенском или градском) библиотеком, и да их упути да своја запажања и утиске о књигама бележе у дневник прочитаних књига. Поменути функционалним циљевима ваља придружити и оне који се односе на подстицање и развијање осећања поштовања према српској и светској културној баштини, као и потребу да се властита национални и културни идентитет упознаје, чува и развија. Подједнако важан овим јесте и задатак наставе књижевности да подстакне ученике на самостално стваралаштво – језичко и литерарно.

Увођење најмлађих ученика у свет књижевности представља изузетно одговоран наставни задатак. На овом нивоу школовања стичу се основна и врло значајна знања, умења и навике од којих ће у великој мери зави-

сити не само књижевна већ и укупна култура ученика. Зато посебна пажња треба да буде посвећена грађењу читалачког укуса, односно развијању и усавршавању читалачких способности и интересовања ученика. Циљ и смисао наставе књижевности је да гради и продуктивно унапређује способности ученика да самостално читају, доживљавају и тумаче књижевне текстове јер се на овом степену школовања постављају темељи читалачких интересовања и способности.

Избор књижевних текстова, као и метода и облика рада на часу у разредној настави условљени су узрасним карактеристикама ученика, које се мењају специфичним интензитетом какав није присутан у наставку школовања. Особеност и деликатност читања и тумачења књижевних текстова у вези је са способностима ученика да предвиђене садржаје усвоје и да се стеченим знањима и умењима функционално користе у будућим наставним ситуацијама. Различитим видовима мотивисања, подстицања и усмерења, олакшава се доживљавање и разумевање књижевног текста, али тек са изграђеном способношћу да истраживачки читају текст ученици постају заинтересовани истраживачи естетских чињеница и активни учесници у тумачењу текста.

Познато је да претходно мотивисани ученици дубље и свестраније улазе у свет књижевног уметничког дела (в. Николић 1992: 170–182), али се веће интересовање за мотивисање ученика у настави појавило тек после емпиријских доказа да су интелектуалне предиспозиције ученика само једним делом фактор успеха у учењу, а да међу другим узроцима школског успеха доминантно место заузима мотивација (в. Квашчев, Радовановић 1987: 109–148).

Потреба да своје ученике подстакне и заинтересује за читање и тумачење књижевних текстова доводи учитеља у позицију истраживача, који свестан могућности, интересовања и специфичних наклоности својих ученика, настоји да одабере садржаје, методе и облике рада, као и наставна средства којима ће остварити циљеве наставе књижевности. Најпоузданије извориште мотивације у припремању за наставу књижевности за учитеља јесу његови ученици, односно жеља да у њима развије активан, вољан и стваралачки приступ наставним садржајима. Подстицање читалачке воље и пажње, као битних предуслова за интензивирање свесног учешћа, претежно спада у стваралачку активност, па су на том подручју наставне могућности увек отворене и изазовне за инвентивно поступање. Истовремено, неопходно је да учитељ, подстиче, унапређује и богати улогу ученика током припремања за читање и тумачење књижевног текста.

У методичкој литератури писац је означен као један од битних извора мотивације. Милија Николић посебно истиче вредност пишчевих сведочења о стваралачким побудама и околностима у којима је дело настало, о инспиративним тренуцима и прототипској стварности транспонованој у свет уметничког дела, јер сматра да такви садржаји побуђују ученике на

истраживачко читање и пажњу. Беседе које су познати писци говорили приликом доделе значајних књижевних награда, као и сама додела награде, могу бити инспиративни подстицаји за читање, баш као и књижевне критике, прославе стваралачких годишњица, књижевне вечери, изложбе књига и, посебно, посета писца школи и разговор са њим. Ланац интересовања који започиње упознавањем писца наставља се према одабраном делу и шири интересовањем за остала дела.

Драгутин Росандић као подстицај за читање и тумачење књижевних дела предлаже различите садржаје који говоре о писцу: сажет (стваралачки) портрет писца, цитирање пишчеве методе, критички текст о писцу, програмски текст писца (песма или есеј), карактеристичну песму, пишчев коментар о главном проблему у делу, аутобиографски запис, пишчево обраћање читаоцу и др. Росандић сматра да су коментари које аутори остављају о сопственом схватању књижевног стваралаштва, о начину на који пишу и тренутку када су почели да се баве писањем драгоцени подстицаји за читање, баш као и садржаји књижевне критике и књижевне историје и да су часови на којима ће се ови садржаји анализирати неопходни у настави књижевности (в. Росандић 2005: 577).

Модел мотивисања ученика за читање и тумачење књижевних дела поменутих методичара везани су за наставу књижевности у вишим разредама основне и средњој школи, са циљем да се избегне могућност пуког позитивистичког довођења у везу живота и стваралаштва писца. Неке моделе могуће је, уз модификације, применити и у разредној настави, уз напомену да би они имали првенствени циљ да подстакну ученике на пунији доживљај живота и стваралаштва појединих писаца.

Овај рад има задатак да укаже да се креативно осмишљеним причама о животу и раду писаца најмлађи основци могу мотивисати за читање и тумачење књижевних текстова, а њихова читалачка интересовања развијати и ширити. Циљ је да укажемо на различите изворе садржаја и информација, моделе и облике рада, као и наставна средства који се могу на функционалан начин искористити у настави. Подаци о животу и раду писца не користе се као информације којима се тумачи садржај књижевног текста који се обрађује на часу, већ као садржаји којима се буди читалачка пажња и подстичу читалачка интересовања ученика. Подстицај за другачији приступ подацима о животу и стваралаштву писаца у настави књижевности појавио се првенствено захваљујући искуствима из наставне праксе. Уобичајено је да се након најаве наставне јединице о писцу књижевног текста који се обрађује на часу саопште основни подаци. Примећено је такође да слика која приказује пишчев лик изазива више пажње него подаци који се саопштавају (најчешће датум и место рођења и смрти и наслови најпознатијих дела), што је разумљиво када се има у виду да ученици овог узраста формирају своје утиске и доживљаје на конкретним садржајима. Квалитет и садржај слике одређују какву ће прву представу о писцу ученици створи-

ти, па није добро што се најчешће користе фотокопије фотографије и што оне приказују лик писца у зрелом добу. Тако се ствара уобичајен доживљај ученика да су писци чије песме и приче читају на часу стари и мртви. Да такав доживљај писца потиче из ранијих времена илуструје сећање Градимира Стојковића на први сусрет са Бранком Ћопићем:

У Мраморак је дошао Бранко Ћопић. Живи писац! Не знам због чега, али веровао сам да су сви писци – мртви. Некако ми није ишло да неко ко је написао књигу спада у обичне, живе, јер су сви велики људи, сви народни јунаци, као и сви хероји наше народноослободилачке борбе били мртви.

Не сећам се ничега, до запрепашћења и неверице: како Бранко Ћопић, писац, а жив? Пола села се сјатило у биоскопску салу. И ја, наравно.

И, наравно, морао сам да се прогурам све до Бранка, не бих ли га додирнуо. Тек колико да се уверим да је стваран и жив...

Деценијама касније поновила се прича: село Горчинце, код Бабушнице. Гостујем као писац у акцији. Пећ бубњара, олајисани под и таман се разнежим, кад ће ти мене за руку један тршави, црномањаста дечарац. Цимне ме и вели:

– Богте, па ти си жив!

– Жив, брате – насмејем се не баш весело. – Као што видиш.

– А мени је мој учитељ рекао да си ти умро!

– Јеси ли ти написао оне Хајдуке?

– Јесам! – признам, шта ћу.

– Е, онда си ти мртав!

– Ама, брате, видиш да сам жив!

Загледа се он сумњичаво у мене, загледа па вели:

– А јеси ли ти Нушић?

Схватим у тренутку забуну, па ме обузме смех: – Ја сам Стојковић!

На то ми он пусти руку и љутито отресе:

– Па ти онда ниси писац!

У овој средини, истини за вољу, за нашу децу постоје само два писца: Љубивоје Ршумовић и Добрица Ерић. Њих сви знају, колико захваљујући њиховом књижевном делу, толико и телевизији. Закључак је: није велико чудо бити писац; далеко је зачудније бити жив писац. (Види чуда 2012: 71–73)

Важан основ размишљања садржан је и у програмским захтевима који су истакнути у наставним програмима за српски језик за прва четири разреда основне школе. Са појмом *писац* најмлађи основци сусрећу се у другом полугодишту првог разреда, када и започиње њихово дружење са књижевним текстовима. Наставни програм за овај разред предвиђа да ученици уоче наслов књижевног текста и име *аутора*. Анализа наставних програма показала је да се појам *писац* не помиње више ни у једном наставном програму и да не постоје захтеви који би одредили да ли и која знања о животу и стваралаштву појединих писаца/књижевника би ученици требало да усвоје у прва четири разреда. Оваква програмска усмерења поштовали су у великом броју и аутори читанки, па је тако у већини читанки текст песме, приче или драмског текста дат без иједног податка о писцу. У неким читанкама подаци о писцу дати су на крају читанке у посебном додатку (читанке издавачке куће Клет, аутор Радмила Жежељ-Ралић), а посебан изузетак представља читанка за четврти разред *Прича без краја* аутора Зоране

Опачић-Николић и Данице Пантовић, у којој сваки књижевни текст прате подаци о писцу и његова слика. Сасвим је сигурно да присуство података о писцу пружа ученицима могућност да створе иницијалну представу, макар она била заснована на подацима о времену у коме је живео и најпознатијим делима.

Поменута запажања наводе на закључак да се у настави књижевности, из страха да писцима не буде посвећена већа пажња него књижевном тексту, догодило супротно – ученици су остали ускраћени за доживљај писца. Да би ученици најмлађег узраста са вољом и пажњом учествовали у читању и тумачењу књижевних текстова, потребни су конкретни подстицаји који ће их мотивисати да књижевни текст заинтересовано читају и у њему проналазе јединствену лепоту речи и мисли – често је то илустрација која прати текст, али је могуће претпоставити да би такву улогу могла да има и слика писца као веза између књижевног текста и онога ко га је написао – његовог аутора. Савремена технологија, међутим, омогућава да се ученицима прикаже аудио-визуелни снимак разговора са писцем, књижевне вечери или снимак изражајног казивања песме и сл. Овакви садржаји посебно су подстицајни за ученике првог и другог разреда који визуелне представе, као конкретне садржаје, лако и дуго памте. Ученици запажају многе детаље на основу којих граде утисак – како писац говори, какав му је глас, како се смеје, гледа итд. Инсerti из телевизијских емисија посвећених појединим писцима пружају могућност да ученици створе комплетнију представу о писцу. Инсerti из телевизијских серија о животу Вука Стефановића Карацића и Доситеја Обрадовића су, такође, драгоцени садржаји који могу да помогну ученицима да створе уверљиве представе не само о Вуку Карацићу и Доситеју већ и о времену у коме су живели и људима са којима су сарађивали. У стварању што потпунијег доживљаја о животу ове двојице посебних људи ученицима ће помоћи приказивање мапа њихових путовања, фотографије њихових сарадника и пријатеља, посебно из иностранства, слике родне куће, родитеља и сл.

Најмлађим основцима подстицајно је и када се уз препознатљиву, покаже и фотографија писца из детињства, посебно из ђачког доба, и овај визуелни садржај допуни читањем аутобиографских сећања на неке посебне доживљаје из овог периода живота. Комбинација визуелних и текстовних садржаја пружа ученицима могућност да изграде комплетнију представу о писцу, али и о времену и условима у којима је одрастао, омиљеним личностима из тог периода живота, најупечатљивијим доживљајима и догађајима и сл. Писци се често у аутобиографским записима сећају поласка у школу, првих утисака о учитељици, односно учитељу, друговима, пешачењу до школе, првим књигама и сл.

О томе како је заволео књигу Драган Лукић каже:

Ја не мислим да се увек још у детињству изабере позив. Али са мном се тако баш десило: још док сам растао, моја стална играчка била је књига.

Прву књигу ми је донео отац. Он је био штампарски машиниста и волео је књиге, нарочито оне које је сам штампао. Зато их је мени доносио. Ако књига коју је он штампао није била за децу он нам је тада куповао и поклањао књиге. Чувао сам књиге које сам добијао. Тако сам успео да створим малу библиотеку књига за децу. Биле су то: песме Чика-Јове Змаја, Чика-Андре, приче Десанке Максимовић, Робинсон Крусо, Винету, Три мускетара. Скупљао сам и чувао Политику за децу, Мика-Миша, и Политикин забавник. Тата ми је то коричио и правио књиге од тога. Често нам је свима читао наглас и то је било лепо. Тако сам се ја, са својим братом, уз фудбал, уз кликере, уз „жмуре“ и терање точка, највише играо књигом. Био сам или продавац новина, или књиџар, или штампарски мајстор као мој тата, или уредник неког листа, док једног дана нисам почео да се играм писања...

Књиге сам осећао као живе пријатеље и другове. Умеле су сатима да ми причају. Чинило ми се као да ме држе за руку и воде некуда по свету. Чинило ми се да јунаке из књига познајем као своје другове из улице или школе. Играјући се, често смо, моји другови и ја, живели као свет у књигама..... Ипак, не мислим да сам песник зато што сам се тако играо. Јер човек који песму у срцу носи, једноставно – мора и да је напише...

Моје прве књиге почеле су да разговарају са децом, да шапућу, па су, мало по мало, и мене увеле у разговор тако да ја сада не могу да престанем да разговарам са децом, не могу да престанем да им причам приче и да за њих пишем песме. (Дјечји писци о себи 1969: 98–106)

Описујући чланове своје породице са којима је живела и уз које је одрасла у Бранковини, Десанка Максимовић посебно истиче мајчину сестру Стевку, која је важила за необично спретну и умешну у свим пословима везаним за кућу и двориште којима је вредно учила сву другу децу сем Десанке:

Захвална сам јој што ми је врло брзо опростила неумешност у неким пословима и што је схватила моју страст за, наиглед безазлено, лутање по шумама. На питање сељака где сам кад сви други нешто око куће раде, одговарала је:

– У забрану је, пева.

– Како пева, – чудили су се суседи – сад смо онуда пролазили али се ништа не чује.

Ту, у том дедином забрану, написала сам збиља много песама, не само у младости, као студент и гимназијалка, долазећи за време школских распуста, већ и касније, као зрео човек и песник. Ту негде на пању, између жбуња, прочитала сам много књига написаних у далеком свету – у Београду, Москви, Паризу, Пољској, Енглеској. По тим шумарцима смо моја браћа, сестре, наши другови који су нам долазили у госте, и ја водили дуге разговоре, рецитовали, глумили, певали по месечини. Ту сам, код тетке и деде, упознала добро свој народ, његове забаве, његове муке. (Дјечји писци о себи 1963: 21–38)

Аутопоетички искази Десанке Максимовић осветљавају улогу и значај искустава из детињства за њено стваралаштво:

Јунаци мојих песама су обично људска осећања, бића и појаве које сам упознала и заволела у детињству, сунце, пролеће, сва природа уопште. Као дете сам постала поклоник и поданик ватреног чуда које се свако јутро јављало негде иза липа у порти – и то поданство нисам ни до данас променила. Понекад ми се чини да природу осећам више као каква зверка него као човек. У песмама и причама за децу још чешће су јунаци моји немушти пријатељи и другови из де-

тињства, и то не зато што је једном била таква мода у поезији, већ што су то били моји први суседи у најлепше доба мога живота. Неке своје омиљене ђаке и професоре описала сам у роману „Бунтован разред“ и у збиркама приповедака „Како они живе“ и „Лудило срца“... Понеки критичари кажу да су јунаци мојих дела бољи него што су обично људи и животу. Ако је тако, онда би се могло закључити да је један од јунака мојих дела доброта као људска особина (Исто).

Наслућујући недоумицу у дечјим размишљањима о томе како живе писци, Десанка Максимовић каже:

Деца можда замишљају да се живот књижевника састоји само од писања и послова у уској вези са њиме: од преписивања, одласка у штампарију, коректура, разговор са издавачима. Међутим, књижевник је цело људско биће, и обавља и све остале послове обичних грађана. Он има и понеку званичну дужност у држави. Тако сам ја била и наставник, предавала у гимназији матерњи језик, књижевност, историју, а после ослобођења, на курсевима за ратом ометене, и руски језик.

Срећом наш позив нам доноси и много радости: могућности да пропутујемо не само своју земљу него и друге, да се сретнемо са паметним, великим људима целог света. Он нам доноси љубав нашег народа, а понекад и љубав и признање и осталих народа. Он нас држи вечито омађијане. Он нас држи вечито омађијаним лепотом, а то нам помаже да идемо кроз живот (Исто).

Писци врло често говоре о томе како су почели да пишу. Та сведочанства могу бити драгоцени подстицаји и охрабрења ученицима који у себи осећају жељу да пишу. Бранко Ћопић о томе каже:

Да имам смисла за писање, то сам најприје чуо од свог наставника српско-хрватског језика. Донесе он једног дана у разред наше ђачке свеске с исправљеним задацима, спусти их на сто и озбиљно упита:

– Који је то међу вама Бранко Ћопић?

Мени се одсјекоше ноге. Готов сам, помислих, сигурно ме је неко тужио због „лајања“. Лагано устадох и промуцах:

– Молим, то сам ја.

– Написао си врло добар задатак! – грмну он. А ја од великог изненађења и олакшања – цоц! – поново сједох у клупу, опет ми се ноге подсјекоше.

Тих година прочитао сам читав низ одабраних књига које су ми препоручили моји наставници. Готово исто толико прочитао сам и разних других књига које су ми случајно до руке дошле. Међу њима је било доста петпарачке, шунд литературе, али ја сам и то халапљиво гутао. Чак ми се понекад чинило да су те књиге боље од оне праве, умјетничке литературе, а тек сам касније почео уочавати разлику између њих.

У првом разреду гимназије написао сам и своју прву пјесму.

„Над градом се облак вије

Из облака киша лије“....

Сјећам се како ми је тешко полазило за руком да „саставим“ своју прву причу. Описи природе у самој причи ишли су ми глатко, јер сам њене љепоте осјећао још из дана дјетињства, али нисам познавао људе, нисам још почињао да их озбиљније посматрам. Тек онда кад се код мене појавило живље интересовање за људе око мене и за њихов живот, и моје је причање постало течније и увјерљивије.

Током студија (на Филозофском факултету у Београду) почео сам да пишем и приче за децу. Описивао сам доживљаје разних животиња, све од лептирова па до медвједа. Те приче објављене су у књизи „У свету лептирова и медведа“ (Дјечји писци о себи 1969: 5–18).

Сећањима Милована Данојлића на време у коме су настајале песме о трамвајима, Крсти Пепу и Цици ученици се могу успешно мотивисати за читање избора из Данојлићеве поезије у четвртој разреди:

У међувремену, тачније речено, почетком 1958. године, овладао је многе страшна жеља да напишем нешто једноставно, забавно, прозирно и чисто. Увидео сам да је деџа песма онај песнички облик у коме се могу изразити онако како желим. Тада сам живео у једној малој собици, на периферији града. Не знам како, не знам ни зашто – написао сам једну песму о трамвајима. Ко зна колико сам пута, у поноћ, посматрао трамваје у депоу у Булевару револуције; у једном тренутку ти дуго скупљани утисци организовали су се у песме. И онда су теме навирале, саме од себе. Неколико ноћи сам провео пишући. И кад бих легао у кревет, угасивши светло, у мени се будила нова песма. Десетине различитих догађаја, лица прилика падале су ми на памет. Чинило ми се да сам и старог професора, и баку под мартовским сунцем, деду који броји своје године, и успаване возове, и Крсту Пепу – негде већ видео. (Тек касније сам приметити да детињство Крсте Пепе веома личи на моје детињство.)

Пошто је у мојој собици било хладно, једног јутра сам замолио сусетку да пређем у њен стан, који је био добро загрејан. Понео сам хартије и књиге и дао се на посао. Пишем ја стално, а једним ухом слушам сусетку како сама са собом разговара:

– Нема Цице!

Мало-мало, па:

– Нема Цице!

Одложим папир и запитам је о чему је реч. Послала је, вели, своју кћерчицу у град да купи хлеба, па је никако нема. Вратим се послу и напишем и о томе једну песму. Тако, или некако тако, настала је књига „Како спавају трамваји“. Њу је написао један младић чије детињство није било весело. У тим се песмама тај младић радовао и играо можда и због тога што се, као дете, недовољно радовао и недовољно играо (Данојлић 1980: 78).

Прича о писцу може бити заснована и на сећањима његових пријатеља и колега. То су, најчешће, текстови који плене топлином и који управо због тога имају посебну вредност у формирању доживљаја о писцу.

У предговору *Полејџарцу* Милован Данојлић говори о Душку Радовићу као пријатељу и уреднику:

Знао је подстаћи човека у кога верује, преобратити га у помагача, сарадника и саучесника. Убеђивао ме је, тихо али неодступно, да се прихватим задатка у замисли коју би, у одређеном тренутку, водио... Окапао сам ноћима да бих оправдао пријатељско поверење. Учествовао сам у оном до чега је држао чак и кад мени самом до тога није било нарочито стало. Желео сам да му се свидим. Та ми је жеља, у писању замењивала надахнуће, дар, вештину, знање, све.

Док постоје и трају, важне појаве изгледају обично. Навикнемо се на њих као на ваздух и воду, као на пределе који нам се чине тако природни да без њих не умемо да замислимо свет. Тек кад такве појаве ишчезну или кад се од њих удаљимо, постајемо свесни њиховог правога значења и значаја. Данас, кад Радовића више нема, осећамо, јаче него док је био жив, изузетну важност његовог деловања за развијање модерног књижевног укуса код деце и код одраслих. Код деце, дакле: и код одраслих (Радовић 1987: 5).

Милован Данојлић сећа се како је настао *Полејџарцу*:

Захваљујући Радовићу у Београду је, почетком седамдесетих, излазио један од најбољих дечјих листова Европе, Полетарац. Имао сам част да будем члан редакције тог листа. Присуство у уређивачком одбору схватио сам као прилику да још једном пружим подршку Радовићу. Једино је он тачно знао какав лист жели да оствари; ми смо се, као сауредници, трудили да му помогнемо у спровођењу онога што је наумио. Седео је, од јутра до мрака, у једном тесном собичку на Тргу Маркса и Енгелса, телефонирао сликарима и писцима, давао задатке и упутства, дисао с листом и за лист. Хтео је да деци пружи и добро књижевно штиво, и здраву поуку, и игру, да им ослободи машту и задахне их љубављу према домовини, да буде и актуелан и традиционалан (Исто).

И писци су некада били деца и волели исте оне писце чије песме и приче и данашња деца читају и воле. Душко Радовић је заволео Змај Јову због *Невена*, листа који је Јован Јовановић Змај наменио деци:

Волео сам Змај Јовиног Невена. Змај Јова! Отац нам је као сваки честити српски родитељ, већ у најранијем детињству обезбедио његова одабрана дела (у осам књига, у издању Матице српске). Сестра је прва научила напамет Змајеве „Дечје песме“ и готово свакодневно ми рецитовала:

Дочепо се мали Брата
Очевога сата,
А сат је од злата,
Па има и врата.
Ала је то лепо!

Ја сам, прво због ове, а онда и још неких песама, веровао да је Змај Јова жив, да зна за мене и да је то управо мени и о мени написао. (Понајвише сам, ипак, морам то да кажем, волео „Зеку из јендека“).

Као израз љубави и поштовања према Јовану Јовановићу Змају Душан Радовић је написао песму *Змајова* и објавио је као предговор Змајевим песмама. Ученици се за читање избора из Змајеве поезије могу мотивисати читањем Радовићеве песме *Змајова* (*Змајова је био као дејше. / Гледао је као дејше, слушао је као дејше, био је / Рагознао као дејше. / Чудио се као дејше. / Све што се са дејшејом дешава, Змајова је и сам доживео / Био је као дејше, њознавао је децу. / Само тако могао је написати толико / Истинитих и лејих њесама о деци / И доживљајима деце. // Змајова је био као Сунце. / Сијао је и трејао као Сунце. / Нико децу није волео тако лејо и / Једноставно као Змајова. / Њејове њесме њрејуне су љубави, добротје и нежнојши. / Љубав је досадна, а Змајова је волео децу / Необично и занимљиво, на мнојо добрих начина. // Змајова је био као учишељ. / Учио је децу да се рагују свом мајерњем језику. / Наш језик њосјао је мнојо лејши кад је / Змајова њројоворио и њројевао. / Имали смо сређе, имали смо Змајову, који је / Мислио и њевао лако, њамејно и ведро. // Змајова је био као јујиро. / Лејо, младо јујиро нашеј мишењења и језика. / Још њраје њјај велики и њлави дан који је / Ојворорио Змајова са својим њесмама. / Мислимо лејо, јоворимо лејо, њевамо лејо, / Лејо смо расјоложени, лејо учимо и радимо / Све нам је лејо – јер нам је Змајова био на њочејку. (Јовановић 1987: 6–7)*

У периоду после Другог светског рата писци су подстицани да се сећањима из детињства и ђачког доба представе својим најмлађим

читаоцима. Ахмет Хромацић је још 1963. године сакупио и приредио преко 30 аутобиографских записа писаца књижевности за децу који су стварали у послератном периоду. Друга књига Ахмета Хромацића *Дјечји писци о себи* објављена је 1969, а колико су обе књиге драгоцен извор садржаја говори и чињеница да ове записе користе и савремени уредници издања за децу – у едицији *Пустоловина* издавачке куће Креативни центар овим садржајима употпуњена су издања Топићевих и Диклићевих поема.

Дамњан Морачић, уредник књиге *Каг сам био ђак: сећања наших њо-знајих личности*, који је сакупио и објавио сећања 100 познатих личности (прво издање изашло је 1984, а друго 1990. године), каже у поговору да је као наставник књижевности уочио да су ученици заинтересовани да сазнају нешто о детињству познатих личности, међу којима су најбројнији писци. Прилоге је скоро две деценије објављивао у *Полицици за децу* (Морачић 1990: 281).

Од 2009. године часопис *Повеља* издаје додатак под насловом *Вуѓи чуда*, који је покренула Гордана Тимотијевић, уредник Народне библиотеке „Стефан Првовенчани“ из Краљева. На њену молбу да опишу по седам чуда из свог детињства одговорило је до сада преко двадесет српских писаца за децу, што показује да писци имају потребу и за овим начином комуникације са најмлађим читаоцима. Сећања на седам чуда из детињства седам српских писаца (Светлана Велмар Јанковић, Раша Попов, Градимир Стојковић, Мошо Одаловић, Поп Ђурђевић, Весна Алексић и Дејан Алексић) чине садржај књиге *Вуѓи чуда*. Ова литераризована сећања на чуда из детињства посебне лепоте представљају садржај којим је могуће остварити вишеструко мотивисање ученика и, што је можда још важније, пружају могућност да ученици доживе и заволе оне који су писали мислећи на њих. Један од примера који потврђује поменути тезу јесте и књига *Три чвора на њрејавици* Љубивоја Ршумовића, који је у поднаслову напоменуо да су то „сећања на крилато детињство“. У седамдесет и осам прича Ршумовић се сећа најважнијих догађаја и личности из свог детињства и приповеда о њима сликовито и уверљиво пружајући сваком читаоцу прилику да ужива. Уколико им се пружи могућност да писце чије песме и приче читају доживе као људе који су некада били, баш као и они, мали ђаци, који су у животу имали мале и велике проблеме, и исте такве љубави и радости, ученици ће моћи да остваре доживљај омиљеног писца. Шта је друго омиљени писац него онај у чијим се песмама или причама ужива на посебан начин и коме се верује?

Поуздани извори садржаја су и прилози у часописима за најмлађе, интервјуи са писцима поводом доделе награде или обележавања стваралачког или животног јубилеја.

Приликом избора и комбиновања садржаја учитељ увек мора да има у виду могућности својих ученика и посебности радних околности. Зато је истицање готових модела, применљивих у свакој наставној ситуацији, не-

захвално и, у крајњем случају, немогуће. Оно што одређује садржаје, методе и облике рада јесу циљеви које учитељ жели да постигне на часу. Зато се и прича о писцу као садржај којим се ученици мотивишу за читање и тумачење књижевних текстова осмишљава, планира и реализује као активност којом се остварују краткорочни и дугорочни циљеви наставе књижевности, а првенствено усклађује са могућностима ученика, наставним циљевима и књижевним садржајем који се обрађује на часу. Доживљај о појединим писцима ученици граде, уз помоћ учитеља, из разреда у разред, на садржајима који проширују и богате њихова сазнања. Задатак учитеља је да ученике подстакне да и они истражују и прикупљају интересантне информације о писцима и да их на креативан и занимљив начин презентују својим друговима. Већи степен изграђених способности пружа могућност да се ученици ангажују у реализацији активности које ће подстаћи њихову креативност и стваралаштво, без обзира на то да ли ће радити индивидуално, у пару или у групи. Управо због тога мотивисање за читање причом о писцу може да се реализује у различитим етапама часа. У првом и другом разреду је функционалније да се, у оквиру емоционално-интелектуалне припреме, ученици причом о писцу мотивишу за читање књижевног текста, док се у четвртном разреду, када ученици читају дуже текстове (одломке из романа, бајке и сл.) ученици могу причом о писцу мотивисати за читање текста које ће реализовати код куће. Такав поступак може се применити у четвртном разреду када ученици читају и тумаче одломак из *Књије за Марка* Светлане Велмар Јанковић. После умесне локализације, учитељ чита ученицима једно од чуда из детињства Светлане Велмар Јанковић, које ће им приближити услове у којима је одрасла и помоћи да наслуте зашто су јунаци њених прича увек успевали да се изборе са препрекама и страховима:

Светлана Велмар Јанковић је за себе говорила да је бака која воли да прича приче, па је седам прича о свом детињству наменила својим унуцима – да боље упознају своју баку, и читаоцима својих књига са жељом да им пренесе једну врло битну животну мудрост: да је срећа умети волети и имати кога да волиш. У првој причи, под насловом „Мишко“ Светлана Велмар Јанковић прича о томе како јој је један необичан сусрет помогао да савлада одбојност према јелу.

У складу са радним околностима, учитељ одлучује да ли ће причу прочитати у целини или само поједине одломке.

Мотивисање за читање може се остварити и након читања и тумачења књижевног текста. После читања и тумачења песме „Страшан лав“ Душана Радовића ученике ће обрадовати разјашњење енигме ко је мали Брана. Љубивоје Ршумовић каже о томе:

Душко је имао (нај)млађег брата Бранимира, који је могуће мали Брана из песме о страшном лаву. За њега Душко каже да му је био велика разонода и да су провели много лепих година заједно. У једном од многих писама која је писао Бранимиру, када је он био на летовању са школом, на Фрушкој гори, Душко каже:

– Драги мој буразеру, кад бих мого и умео, ко птица бих полетео! Преко река и ливада – сва до ваших школских зграда. Полако бих на прстима прегледао где вас има и, док перу ноге чете, легао бих под кревете. Ту бих чуо и видео ваш логорски живот цео. Шта се ради, шта је ново – тужно оно, смешно ово. Слушао бих разговоре што о моме брату зборе – да ли слуша ил се бије, да ли једе ил се крије, срећан ли је или сузе лије? А кад јутро петли јаве, скинуо бих ти ћебе с главе и викнуо ко из трубе: УСТАЈ, УСТАЈ, МОЈ ГОЛУБЕ! Умивај се! Пери зубе!

Брана Радовић је данас познати и признати атлетски тренер, живи у београдској Раковици и чува једну свешчицу у којој је подужа Душкова песма „Чудна вест“, а коју је Брана добио од свог старијег брата док је био на летовању у Черевиима:

Радио је јавио у петак, у шест,
Једну врло важну и радосну вест:
Пусти Блед и Охрид, море, сунчев сјај!
Ко што је Черевии – не постоји крај!

И жирафа дуга испружила крак:
Из Африке жури у Черевии чак!
Леле, ко је ово – нарогушен сав?
Зебра, слон, жирафа? – Не, то вам је лав!
После вести ових и он има план
Да побољша храну и промени стан.
Сви журе и јуре, свуд гужва и лом –
Само свиња ћути на блаштишту свом.
У Черевии неће ићи док је жива –
Јер се тамо ноге перу и лице умива!

(Култура, уметност, наука, културни додатак Политике,
субота 15.3.2014, 1–3)

Неизоставни део мотивисања ученика за читање и тумачење књижевног текста причом о писцу чини разговор са ученицима који показује како су они разумели и доживели презентоване садржаје. Размишљања и утисци ученика најбоље показују до које мере су остварени циљеви мотивисања.

Као садржај којим се ученици мотивишу за читање и тумачење текста прича о писцу може да бити присутна у настави на различите начине: као кратко упознавање за основним подацима о животу и раду писца, пре интерпретативног читања књижевног текста; као аутобиографско сећање на детињство, полазак у школу, другове, интересантне и посебно важне људе и догађаје и сл; као развијена прича о животу и стваралаштву којом се ученици мотивишу за читање збирке песама или прича; као садржај на часу систематизације знања о писцима чије су текстове ученици читали током године. Прича о писцу такође може бити и садржај којим се ученици подстичу на самостални стваралачки рад поводом текста код куће.

Прича о писцу може да буде сачињена од писаног материјала који је прикупљен из књижевних, књижевноисторијских, књижевнокритичких извора, аудио (звучног) и аудиовизуелног (снимљеног) материјала. Извори информација о писцима су књиге, часописи, Интернет (аудио и видео материјал) итд.

Садржаји могу бити приређени у форми: презентације, при чему је презентација видео и аудио материјала праћена усменим излагањем учитеља и/или ученика; усменог излагања учитеља и/или ученика; писаног материјала који учитељ припрема за ученике да га код куће прочитају, а сутрадан у школи коментаришу; снимљеног материјала (песник чита своје стихове, говори о свом животу и стваралаштву подстакнут питањима уредника емисије, или је о њему снимљен филм или телевизијска серија).

Причу о писцу у првом и другом разреду, у већини случајева, припрема и реализује учитељ; од трећег разреда укључују се и ученици, да би у четвртном разреду улога и активност ученика у припремању и реализацији ових садржаја на часу биле веће у односу на учешће учитеља. Свим наведеним моделима мотивисања желели смо да укажемо на бројне могућности да се, некада врло присутна и претенциозна, а сада формализована, прича о писцу учини занимљивим и подстицајним садржајем на часовима читања и тумачења књижевних текстова.

Различити медији, посебно информациони, омогућили су да се наставни садржаји усвајају на непосреднији, ученицима лакши и ближи, начин. Примена информационе технологије, која је постала свакодневни пратилац дечјег живота, појачава мотивацију за рад у настави, рационализује наставно време и активности учитеља на часу, доприноси стварању повољних радних околности и развија перцептивне способности ученика. Несумњиво да ће у времену које долази информатички извори имати још већи удео у настави. Ипак, важно је нагласити да садржајност и функционалност информатичких извора сазнања не може угрозити аутохтоност литерарне рецепције (в. Биркертс 1998: 76–83). Рецепција књижевних текстова заснива се на индивидуалном доживљају и сазнавању света дела, што се не може заменити нити надокнадити ниједним наставним средством (Павловић 2008: 161).

ЛИТЕРАТУРА

- Бајић (1998): Љиљана Бајић, Књижевнонаучна и наставна методологија, *Књижевности и језик*, бр. 1, Београд, 63–66.
- Биркертс (1998): Свен Биркертс, Судбина читања у електронском добу, *Књижевна реч*, бр. 500, Београд, 76–83.
- Види чуда (2012): *Види чуда*, уред. Гордана Тимотијевић, Београд: Службени гласник, Краљево: Библиотека „Стефан Првовенчани“.
- Данојлић (1980): Милован Данојлић, *Како ствајају џрамаји*, Београд: Народна књига.
- Дјечији писци о себи (1963): *Дјечији писци о себи*, уред. Ахмет Хромadžић, Сарајево: Издавачко предузеће „Веселин Маслеша“.
- Дјечији писци о себи (1969): *Дјечији писци о себи*, уред. Ахмет Хромаџић, Сарајево: Издавачко предузеће „Веселин Маслеша“.
- Илић (1997): Павле Илић, Српски језик и књижевност у наставној теорији и пракси, Нови Сад: Прометеј.

- Јовановић 1987: Јован Јовановић Змај, *Песме за децу*, прир. Душан Радовић, Нови Сад: Дневник.
- Квашчев, Радовановић (1987): Радивој Квашчев, Венцеслав Радовановић, Утицај способности сложаја особина личности и мотивација на успех у школском учењу, *Истраживања у ђедајошкој психологији*, приредила Тинде Ковач-Церовић, Београд: Савез друштава психолога СР Србије, 109–148.
- Марентић-Пожарник (1987): Барица Марентић-Пожарник, Психологија мотивације и остваривање наших васпитних циљева, *Истраживања у ђедајошкој психологији*, приредила Тинде Ковач-Церовић, Београд: Савез друштава психолога СР Србије, 95–108.
- Морачић (1990): *Како сам био ђак: сећања наших познатих личности*, прир. Дамјан Морачић, Приштина: Јединство, Горњи Милановац: Дечје новине.
- Николић (1992): Милија Николић, *Методика настава српског језика и књижевности*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Павловић (2008): Миодраг Павловић, *Припремање наставника и ученика за тумачење књижевних дела*, Београд: Завод за уџбенике.
- Петровић (2006): Тихомир Петровић, *Школски писци*, Нови Сад: Змајеве дечје игре.
- Росандић (1988): Dragutin Rosandić, *Metodika književnog odgoja i obrazovanja*, Zagreb: Školska knjiga.
- Росандић 2005: Dragutin Rosandić, *Metodika književnog odgoja: temeljci metodičko-književne enciklopedije*, Zagreb: Školska knjiga.
- Требјешанин (1983): Биљана Требјешанин, Унутрашња мотивација: Нова врста мотива и старе парадигме, *Психологија*, бр. 1–2, Београд, 97–108.

Snežana P. Marković
University of Kragujevac
Faculty of Education
Department of Methodology and Didactics

STORY FROM AND ABOUT WRITER'S LIFE AS A STIMULUS FOR READING AND INTERPRETATION OF LITERARY TEXTS IN LOWER PRIMARY GRADES

Summary: The paper emphasizes the importance of motivating primary students to read and interpret literary texts, and suggests using a story from and about a writer's life to motivate young learners to read literary works. Different models of motivating children, possible forms of work, and choice of teaching resources, are proposed as varied content and possibilities of combining them.

Key words: motivating, writer, literary text, teaching young learners.